

asiakkaiden kyvyttömyydestä diversion politiikan edellyttämään ”itse itsensä auttamiseen”. Parinkymmenen vuoden asunnottomuuden ja päihdekierteen jälkeen asiakas ei enää kykene tekemään itse edes ajanvarausta, ja vastaanottoaikojen noudattaminen on hankalaa jo siksi, että asiakas ei ole selvillä viikonpäivistä. Tästä elämän kaoottisen sekavuuden ja byrokraattisen, tehokkuustarkkailussa olevan organisaation kohtaamisesta syntyy niin hankalia ongelmia, että systeemin on ryhdyttävä puolustamaan itseään väärin toimivilta asiakkailta.

Sosiaalibarometrin pohjalta Immonen ja Kiikkala kiteyttävät avun tarpeen ja saatavuuden paradoksin niin, että parhaiten kyetään vastaamaan niiden tarpeisiin, joilla ei ole erityisiä sosiaalisia tai terveydellisiä ongelmia. Palvelujen ulkopuolelle sen sijaan saattavat jäädä esimerkiksi työkyvyttömät, mielenterveysongelmaiset ja lastensuojelun asiakkaat, jotka tarvitsevat enemmän apua. Vaikuttaa siltä, että avun antamisen peruste ei ole avuntarvitsijoiden kokemahätä tai kärsimys, vaan avustamisella saavutettu hyöty tulevaisuudessa. Avuntarvitsijat kil-

päilutetaan ja autettaviksi valikoituvat ne, joiden oletusarvo on suurin. Menettely on pätevä, jos se on yhteiskunnallisena käytäntönä yhteisesti hyväksyty, poliittisilla päätöksillä vahvistettu ja nykypäivänä yleisesti vallitseviin eettisiin periaatteisiin nojaava, – ja mitä muutaakaan se voisi olla? Sitä kun on aina ihmisellä noita ongelmia, joille parhaallakin tahdolla on vaikea tehdä mitään. Tai kuten eräs sosiaalitoimen asiakas asian kiteytti: ”...jos joku tuppaa tappamaan itensä...”

Syy palaa kriminologiaan?

MATTI LAINE

Suomessa kriminologisiin teorioihin liittyvä keskustelu ja pohdinta on hyvin vähäistä. Olen miettinyt syyt tähän ja päätenyt siihen, että taustalla on mahdollisesti saksalaisen tiedealueen perinne, jossa kriminologia on lähinnä vain oikeustieteiden apu- tai sivualue. Karkeasti voidaan sanoa, että Beccarian filosofiaa seuraten juristeille rikollisuuden syyn etsiminen ei ole tärkeää, kaikki huomio tulee kiinnittää siihen, miten rikollisuuden kanssa toimitaan. Keskustelussa on joskus sanottu suunnilleen niin, että ”kriminologian teorit sikseen, tärkeintä on, että kriminaalipolitiikka on onnistunut”. Janne Kivivuori katsoo, että kriittinen asenne rikollisuuden syiden etsimiseen liittyy sosiaaliseen konstruktivismiin ja sen aikaansaamaan kielelliseen käänteeseen. Uskon, että ainakin Suomessa oikeustieteiden

vahva rooli kriminaalitieteiden piirissä on myös vaikuttanut.

Edellä mainituista syistä Kivivuoren kirjaa *Rikollisuuden syyt* on tervehdittävä iloisesti, varsinkin kun kirja on perusteellinen, laadukas ja ajanmukainen. Kivivuori on jakanut kirjan kahdeksaan päälukuun, jotka ovat Ihmisluonto, Valikoituminen, Turhautuminen, Irtautuminen, Oppiminen, Leimautuminen, Konflikti ja Rutiini. Näiden avulla hän saa kätevästi esiteltyä kriminologian keskeisimmät selitysteoriat, niin uudet kuin vanhatkin. Esimerkiksi leimautumisteoriaan liittyvä luku on varsin tyhjentävä; siinä pohditaan mm. leimautumismekanismien evoluutiopsykologisia taustoja ja myös teoriaan liittyviä ylilyöntejä.

Kirjassa lähdetään liikkeelle ihmisluonnosta ja evoluutiosta. Tekijä on itsekkin pohtinut tätä

Janne Kivivuori
Rikollisuuden syyt
Helsinki: Nemo, 2008
470 s.

järjestystä, mutta se tuntuu perustellulta. Jos vastaava kirjallinen tehtävä tulisi eteeni nyt, niin tekisin varmaankin samoin. Eikö kaikkien ihmisen käyttäytymistä pohtivien teosten pitäisi tästä lähteä liikkeelle? On olemassa universaaleja ihmisluontoon liittyviä piirteitä, jotka tuottavat monenlaista pahuutta: toisen sukupuolen kontrolloimista, pettämistä, väkivaltaa ja jopa murhaamista. Luonto ei ajattele ensisijaisesti meidän onneamme. Mutta ei tästä seuraa mitään determinismia, asioihin voidaan ja niihin tulee vaikuttaa. Ultimaattisten syiden tun-

nustaminen voi olla viisauden ja oikean toiminnan alku.

Kriminologian piirissä kaikki eivät kuitenkaan vielä halua pohtia evoluutiopsykologian, biologian ja käyttäytymisgenetiikan tuloksia. Esimerkiksi tuoterä *The Oxford Handbook of Criminology* (1 185 s., 4. laitos, 2007) ei juuri näillä asioilla päättään vaivaa, ainakaan jos tarkastellaan sisällysluetteloa ja asia-sanastoa. Kriminologia on vain sosiologiaa ja ehkä vähän psykologiaa. Kirjan yksi päälukukin lähtee liikkeelle rikoksen ”sosiaalisesta konstruomisesta”. Kivivuori esittää tiukan kriittisen kannan siihen, että rikollisuus olisi vain sosiaalinen konstrukto. Hän on ehkä turhan hienovarainen todetessaan, että ”jos professori sanoo, että ’rikollisuutta ei ole’ tai muuta vastaavaa...”. Lukijoille olisi voinut myös kertoa, kuka tai ketkä professorit niin sanovat.

Vaikka emme olisi sosiaalisen konstruktivismin edustajia, niin kysymys rikollisuuden määrittelystä on silti oleellinen. Vaikka luontaisesti tuomitsemme tiettyjä tekoja, niin silti rikollisuus on osaksi aina ”liikkuva kohde” (moving target), kriminalisoinnit ja dekriminalisoinnit muuttavat rikollisuutta ja sen määriä, joskus suurestikin. Teoilla, jotka 200 vuotta sitten saattoivat johtaa kuolemantuomioon, pääsee tänään 7 päivää -lehteen. Tässä on painotuseroja ja rikollisuuden liiallisen patologisoinnin vaara on aina olemassa.

Itse olen esittänyt seuraavanlaisen tyypittelyn rikollisuutta selittävästä teoriosta (muitakin tapoja on):

a) Teoriat, jotka näkevät rikollisuuden hyvin pysyvänä yksilötasolla. Tästä esimerkkinä voidaan mainita Gottfredsonin

ja Hirschin itsekontrolliteoria (1990).

b) Teoriat, jotka jakavat rikoksentekijät kahteen tai useampaan ryhmään, esimerkiksi selaisiin, joiden rikokset rajoittuvat nuoruuteen, ja sellaisiin, jotka tekevät rikoksia läpi elämän. Jaottelu on Moffitin (1993) ja sitä tukee Ellisin evolutiivinen mieshormoniteoria (ENA).

c) Teoriat, joissa muutokset ovat mahdollisia ja aitoa rikollisuudesta luopumista tapahtuu. Tässä tärkeimpänä esimerkkinä on Sampsonin ja Laubin elämäntekijäteoria (1993).

Janne Kivivuori on kohtalaisen innostunut itsekontrolliteoriasta. Tosin hän kyllä esittelee laajastikin Sampsonin ja Laubin näkemyksiä, mutta myös perusteellisempi itsekontrolliteorian kritiikki olisi mahdollista. Gottfredson ja Hirschi tarkastelevat teoriassaan rikollisia, joiden ongelmakäyttäytyminen alkaa varhain ja jatkuu suhteellisen pysyvänä myös aikuisena. Kaiken taustalla olisi ”huonon kodin” aiheuttama itsekontrollin kehittymättömyys. Kun itsekontrolli ei kehity, on kaikki menetetty. Kun tarkastellaan itsekontrolliteorian esittäjien listaa rikollisten ominaisuuksista, ei voi olla huomaamatta samankaltaisuutta antisosiaalisen persoonallisuushäiriön/psykopatian persoonallisuuspiirteiden kanssa. Jos jälkimmäinen ilmiö on pitkälti geneettinen ja aivolohkojen toimintaan liittyvä, niin silloin Gottfredsonin ja Hirschin teoria ei selitäkään yhtään mitään. Huono kasvatus ja heikko itsekontrolli ovat vain oireita perinnöllisistä ilmiöistä, jotka toistuvat eri sukupolvissa. Myös muut biologisperäiset ilmiöt, kuten ADHD, tuottavat suoraan alhaista itsekont-

rollia ilman, että vika on vanhemmissa.

Olen joskus leikillisesti sanonut luennolla, että jos itsekontrolliteoria pitäisi paikkansa, niin minun tulisi olla vankilassa, eikä opettamassa vankeinhoitajia. Tähän viittaavat myös Sampson ja Laub: ”Aikuisten rikoksentekijöiden urakehityksen katsominen taaksepäin liioittelee pysyvyyden esiintymistä. Kun katsotaan eteenpäin nuoruudesta, paljastuu onnistumisia ja epäonnistumisia, näiden joukossa alaikäisiä nuorisorikollisia, joista tulee normaalisti toimivia aikuisia. Tämä on aiemmin mainittu paradoksi: aikuisrikollisuutta näyttää aina edeltävän lapsuuden käytösrikkomukset, mutta useimmista käyttäytymisongelmista lapsista ei tule antisosiaalisia tai rikollisia aikuisia.”

Ehkä Gottfredsonin ja Hirschin lupaamaa yleist teoriaa rikollisuudesta ei ole sittenkään vielä saatu aikaan. Ainakin tarvitsemme eriytyneempää tarkastelua.

Psykopatia-kysymyksen pohdinta Kivivuoren kirjassa jää suppeaksi, vain pariin mainintaan. Aihe tuntuu kuitenkin olevan ajankohtainen, esimerkiksi oikeuspsykiatrian päivillä viime vuonna kolme keskeistä esitelmää painottui vahvasti siihen. Vaikka ryhmä olisikin pieni (15 % suomalaisista vangeista?), sen merkitys rikollisuusjulkisuudessa on suuri. Klassinen rikosoikeuskaan ei oikein taivu tähän ilmiöön.

Suomalaiseen vankeinhoitokeskusteluun on eräisiin kanadalaisiin teksteihin liittyen juurtunut kaksi väittämää. Sanotaan toisaalta, että sosiaalisen oppimisen teoria on ainoa oikea ja ajanmukainen rikollisuuden selitysteoria, ja toisaalta, että ai-

noita toimivia kuntoutustoimia ovat kognitiivis-behavioraaliset ohjelmat. Kivivuoren mukaan näkemys, että rikollisuutta voitaisiin selittää jollain yleisellä oppimisteorialla, on virheellinen ja vanhanaikainen. Jälkimmäistä väitettä hän myötäilee. Muitakin näyttöön perustuvia rikollisten kuntoutustoimia on olemassa.

Kirjassa on selitysteorioihin liittyvä suuri määrä empiiristä tutkimusaineistoa, joka on myös ajanmukaista. Empiirisen aineiston kohdalla tulkin-toja voi olla joskus myös useita. Kivivuoren mukaan esimerkiksi lapsensurmien/tappojen suuri väheneminen Suomessa johtuisi mm. lisääntyvästä hyvinvointivalttiollisesta kontrollista. Itse olen opetuksessani kääntänyt asian toisinpäin: vähenemi-

nen johtuu sosiaalisen kontrollin heikkenemisestä. Tätä puoltaisi mm. se tieto, että lapsensurmia tehtiin 1800-luvulla eniten siellä, missä aviottomia lapsia syntyi vähiten, eli Pohjanmaalla. Lievemmän sosiaalisen kontrollin oloissa paine lapsen surmaamiseen ei ollut niin suuri. Vastakkainen ilmiö saattaa olla menossa Japanissa. Häpeän kulttuuri, joka ennen toimi rikoksia ehkäisevänä sosiaalisena kontrollina, voi uusissa taloudellisissa oloissa toimiakin rikollisuutta lisäävänä sosiaalisena paineena. Sosiaalinen kontrolli ei vain vähennä rikollisuutta, se voi sitä myös lisätä.

Kivivuori pohtii suuren yhteinäisteorian mahdollisuutta kriminologiassa. Ehkei sen aika vielä ole, vaikka aineksia tuntuukin olevan ilmassa. Yhä enemmän il-

mestyy ihmisen käyttäytymiseen liittyviä teoksia, joissa ei juututa koulukuntiin tai tieteenaloihin, vaan pystytään yhdistämään evoluutiopsykologian, käyttäytymisgenetiikan ja sosiologian kestävimät osat (esimerkkinä Judith R. Harrisin *The Nurture Assumption* ja *No Two Alike*). Yksi avainkäsite saattaa olla Harrisin esiintuoma statuskilpailu, joka selittäisi sen, miksi olemme erilaisia silloinkin, kun geenimme ja koettu ympäristö ovat samat. Ja erilaisuudestaan rikollisuudessa on myös kysymys.

Kivivuoren kirja on pedagoginen. Sen on myös poleeminen ja kantaaottava. Siitä huolimatta tai ehkä juuri sen vuoksi se soveltuu hyvin alan opetuksen käyttöön.

Perheen julkisuus

PIRJO PÖLLÄNEN

Perheen vastaisku pureutuu siihen suhtautumistapaan, joka perheestä vallitsi vuosituhannen vaihteen mediassa. Tuolloisessa familistisessä eli perhemyönteisessä käänteessä ajattelutapaa leimasivat huoli ydinperheen hyvinvoinnista ja toisaalta se, että naiset asettivat perheen hyvinvoinnin omien tarpeidensa edelle. Riitta Jallinojan mukaan familistisen keskustelun ytimeen nousivat puhe lasten hoidosta, vanhemmuus sekä lasten ja nuorten pahoinvointi. Jallinojan kirja tuo suomalaisen perhetutkimuskeskusteluun monia uusia

näkökulmia, mikä johtunee tutkimuksen aineistosta ja erityisesti sen aineistolähtöisestä analysointitavasta.

Riitta Jallinoja on koonnut tutkimustaan varten kattavan lehdistöaineiston Helsingin Sanomista vuosilta 1999–2003, jolloin keskustelu perheestä kuohui vilkkaimmin. Jallinoja huomauttaa, ettei hänen aineistonsa keruu ollut täysin systemaattista. Aineisto on kuitenkin erittäin kattava, sillä se sisältää 1 539 kirjoitusta, joista puolet on uutisia ja puolet mielipidekirjoituksia. Aineistona Hel-

Riitta Jallinoja
Perheen vastaisku
Familistista käännettä
jäljittämässä
Helsinki: Gaudeamus,
2006
284 s.

singin Sanomissa käyty keskustelu perheestä on herkullinen, ja sen kautta Jallinoja nostaa esiin näkökulmia siitä, miten kansalaiset ja eri ammatilliset toimijat ovat määrittäneet perheen sisäistä elämää. Aineiston kaut-